

Verslaglegging van psychologisch onderzoek

Verslaglegging van psychologisch onderzoek

Derde druk

Peter A. Starreveld *redactie*

Boom Lemma uitgevers
Den Haag
2012

Voorwoord

Een wetenschappelijke opleiding in de psychologie kan niet zonder schrijfonderwijs. Niet alleen moeten studenten gedurende hun studie wetenschappelijke teksten produceren, bijvoorbeeld bij de afronding van hun bachelor- en masteropleiding, ook van afgestudeerde psychologen mag verwacht worden dat ze schriftelijk kunnen communiceren over ontwikkelingen binnen het vakgebied.

Dit boek geeft praktische aanwijzingen voor het schrijven van wetenschappelijke teksten over psychologische onderwerpen. Het boek is gebaseerd op de tekst van twee handleidingen voor het schrijfonderwijs in de eerste twee jaar van de bacheloropleiding psychologie aan de Universiteit van Amsterdam. De betreffende handleidingen zijn onder leiding van Christiaan Hamaker tot stand gekomen.

Christiaan Hamaker was tot de zomer van 2004 werkzaam als initiator, inspirator en coördinator van het schrijfonderwijs van de opleiding. Onder zijn leiding stelde Kilian Bennebroek Gravenhorst een handleiding samen voor het schrijven van een literatuuroverzicht. Christiaan Hamaker heeft zelf latere versies van deze handleiding aangepast. Bovendien was hij de auteur van de handleiding voor het schrijven van een verslag van empirisch onderzoek.

In de loop der jaren is in de tekst van de handleidingen de feedback verwerkt van vele studenten en docenten, die ik daarvoor hartelijk wil bedanken. Verder leverden de volgende docenten substantiële bijdragen (in alfabetische volgorde): Bianca Boyer, Vittorio Busato, Petra Grijzen, Jessica van Sluis, Marcia Meerum Terwogt, Sanne Kateman, Katharina Kouwenhoven, Laurens Polder, Mariëlle Slierendrecht, Guido Valk, Jos Verbrugge, Roeland Voskens, Natascha Weitenberg en Koen Wirtz. De studen-

ten Roos Schoonhoven en Zoë Postma schreven beiden een verslag dat als voorbeeld kan dienen voor het maken van een literatuuroverzicht (de volledige teksten staan integraal op de bij dit boek horende website www.boomonderwijs.nl).

Naast enkele kleine wijzigingen is de tekst van de derde druk geheel aangepast aan de zesde editie van de Publication Manual van de APA. Daarnaast is hoofdstuk 3 sterk gereviseerd waarbij ook het voorbeeld van een opzet is vernieuwd.

Het doel van dit boek

Wetenschappelijk schrijven is een praktische vaardigheid. Je kunt dat niet uit een boekje leren, ook niet uit dit boek. Wetenschappelijk schrijven leer je in de praktijk, simpelweg door het veel te doen, door kritisch naar je eigen werk te kijken en door er feedback van anderen op te krijgen. Desondanks zijn er wel aanwijzingen te geven over de vorm en de inhoudelijke opbouw van wetenschappelijke teksten. De belangrijkste daarvan staan in dit boek. Door aan de hand van de aanwijzingen te oefenen en daarmee de theorie in de praktijk toe te passen ontstaat uiteindelijk een wetenschappelijke tekst. Als die tekst af is, kan dat veel voldoening geven. Ik hoop dat dit boek daar een bijdrage aan zal leveren.

Peter Starreveld
juni 2012

Inhoud

- 1 **Wetenschappelijke verslagen** 11
 - 1.1 Wat is een literatuuroverzicht? 11
 - 1.2 Wat is een verslag van empirisch onderzoek? 12
 - 1.3 De inhoud van dit boek 12
 - 1.4 Eisen waaraan ieder verslag moet voldoen 14

- 2 **Wetenschappelijk schrijven** 17
 - 2.1 Opbouw van een wetenschappelijke tekst 17
 - 2.1.1 Paragrafen en alinea's 18
 - 2.1.2 De indeling van een tekst in paragrafen en alinea's 19
 - 2.2 Wetenschappelijke schrijfstijl 20
 - 2.3 Stijl- en spellingaanwijzingen 21
 - 2.3.1 Algemene aanwijzingen 22
 - 2.3.2 Specifieke aanwijzingen gebaseerd op de APA Manual 24
 - 2.4 Verwijzingen en citaten 27
 - 2.4.1 Verwijzen naar bronnen 27
 - 2.4.2 Letterlijk citeren uit bronnen 30
 - 2.5 Literatuurlijst 31
 - 2.5.1 De elementen van een literatuurlijst 36
 - 2.5.2 De volgorde van elementen in de literatuurlijst 36
 - 2.6 Opmaak 36

- 3 **Hoe een literatuuroverzicht tot stand komt** 43
 - 3.1 Een onderwerp kiezen 44
 - 3.2 Een probleemstelling en voorlopige vraagstelling formuleren 45
 - 3.3 Literatuur zoeken 46

- 3.3.1 Overzicht van het zoekproces 47
- 3.3.2 Gevonden literatuur beoordelen 50
- 3.4 Beschrijving van zoekmachines 51
 - 3.4.1 Zoeken van publicaties in PsycINFO 52
 - 3.4.2 Zoeken met ISI Web of Knowledge 56
 - 3.4.3 Zoeken met Google Scholar 57
 - 3.4.4 Zoeken van boeken: PiCarta 58
- 3.5 Schrijven van een opzet 60
 - 3.5.1 Hoe komt een opzet tot stand? 60
 - 3.5.2 Hoe ziet de opzet eruit? 63

- 4 **De onderzoeksbeschrijving** 73
 - 4.1 De structuur van een onderzoeksartikel 73
 - 4.2 Het schrijven van een wetenschappelijke onderzoeksbeschrijving 76
 - 4.2.1 Voorbeelden van een onderzoeksbeschrijving 78
 - 4.3 Werkwijze bij het schrijven van een onderzoeksbeschrijving 81
 - 4.4 Het schrijven van gerelateerde onderzoeksbeschrijvingen 82

- 5 **Het schrijven van een literatuuroverzicht** 83
 - 5.1 De structuur van een literatuuroverzicht 83
 - 5.2 Onderdelen van een literatuuroverzicht 85
 - 5.2.1 Titelblad 85
 - 5.2.2 Inhoudsopgave 85
 - 5.2.3 Korte samenvatting 86
 - 5.2.4 Een inleidende paragraaf 86
 - 5.2.5 Middendeel (inhoudelijke informatie) 89
 - 5.2.6 Conclusies en discussie 96
 - 5.2.7 Literatuurlijst 97
 - 5.3 Checklist/beoordelingsschema 98

- 6 Het schrijven van een onderzoeksverslag 103**
 - 6.1 Abstract 104
 - 6.2 Inleiding 105
 - 6.3 Methode 107
 - 6.3.1 Deelnemers 107
 - 6.3.2 Materialen 108
 - 6.3.3 Procedure 109
 - 6.4 Resultaten 109
 - 6.4.1 Databehandeling 110
 - 6.4.2 Manipulatiecheck en achtergrondinformatie 110
 - 6.4.3 Onderzoeksresultaten en toetsingsresultaten 111
 - 6.4.4 Verdere aanwijzingen 114
 - 6.5 Discussie 116
 - 6.5.1 Korte weergave van de belangrijkste resultaten 116
 - 6.5.2 Terugkoppeling naar de onderzoeksvraag 117
 - 6.5.3 Breder betekenis van de resultaten en afsluiting 119
 - 6.6 Literatuurlijst 120
 - 6.7 Bijlagen 121
 - 6.8 Checklist/beoordelingsschema 122

Appendices

- A Voorbeeld van een onderzoeksverslag 127
- B APA-regels voor het samenstellen van een literatuurlijst 139

Literatuur 150

Register 151

Over de auteur 154

Wetenschappelijke verslagen

Bij het doen van wetenschappelijk onderzoek is het altijd noodzakelijk om een overzicht te krijgen van de stand van de kennis op een bepaald terrein. Dergelijke kennis is in de wetenschappelijke literatuur te vinden. Literatuuronderzoek is daarom een integraal onderdeel van het wetenschappelijke bedrijf. De belangrijkste bron voor literatuuronderzoek zijn tijdschriftartikelen en (hoofdstukken uit) boeken waarin verslag wordt gedaan van onderzoek of waarin onderzoek kritisch wordt beoordeeld of geïnventariseerd. Wie wetenschappelijk onderzoek doet, moet daarom in staat zijn dergelijke publicaties op te sporen, te lezen, te begrijpen en kritisch te beoordelen, om ze vervolgens te kunnen vergelijken met andere publicaties en te verwerken in een verslag. Twee belangrijke soorten wetenschappelijke verslagen zijn literatuuroverzichten en verslagen van empirisch onderzoek. In een literatuuroverzicht doe je verslag van een literatuuronderzoek en beschrijf je de stand van de huidige wetenschappelijke kennis met betrekking tot een specifieke onderzoeksvraag. In een verslag van empirisch onderzoek voeg je nieuwe feiten toe aan de bestaande wetenschappelijke kennis. In beide verslagen evalueer je bovendien de informatie die je beschrijft.

1.1 Wat is een literatuuroverzicht?

Een literatuuroverzicht is een informerende tekst (een uiteenzetting) waarin je beschrijft wat jij als wetenschapper over een bepaalde vraagstelling te melden hebt. Na bestudering van de wetenschappelijke literatuur over een bepaald onderwerp ben je tot een bepaalde conclusie gekomen. In het literatuuroverzicht pro-

beer je de lezer te overtuigen van de juistheid van die conclusie. Dat doe je door in een helder betoog de bewijsvoering voor de door jou bereikte conclusie expliciet te maken.

De bewijsvoering in een dergelijk betoog bestaat uit een opeenstapeling van drie soorten argumenten. De eerste soort argumenten bestaat uit feiten (onderzoeksresultaten) die door anderen verzameld zijn. De tweede soort argumenten bestaat uit de interpretatie van die feiten door anderen. De derde soort argumenten is ontleend aan jouw eigen wegging van de twee eerste soorten argumenten op hun wetenschappelijke merites. In je betoog voeg je de drie soorten argumenten zodanig samen dat een argumentatiestructuur ontstaat die onontkoombaar leidt tot de door jou getrokken conclusie. Het betoog wordt wetenschappelijk verantwoord wanneer de belangrijkste feiten en interpretaties die er over het onderwerp bestaan allemaal aan de orde komen en jouw plaatsing en wegging daarvan logisch correct is.

1.2 Wat is een verslag van empirisch onderzoek?

Een verslag van empirisch onderzoek is een informerende tekst (een uiteenzetting) waarin jij nieuwe feiten aandraagt die relevant zijn voor een bepaalde vraagstelling. Een verslag van empirisch onderzoek bevat in de inleiding altijd een kernachtig literatuuroverzicht waarvan de conclusie is dat een belangrijke vraag nog open ligt. Die vraag heb jij onderzocht door bepaalde waarnemingen te doen. In het verslag staat precies beschreven hoe dat is gebeurd en wat er uit het onderzoek kwam. Daarna interpreteer jij de resultaten van het onderzoek en voorziet je ze van commentaar. Het betoog wordt wetenschappelijk verantwoord wanneer (a) het literatuuroverzicht klopt, (b) het onderzoek goed is opgezet en de verkregen data goed zijn geanalyseerd en (c) de interpretatie van de resultaten daadwerkelijk wordt ondersteund door de feiten.

1.3 De inhoud van dit boek

In dit boek komen de verschillende onderdelen van beide soorten verslagen aan de orde. Het boek is daarmee een handleiding voor zowel het schrijven van een literatuuroverzicht als het schrijven van een wetenschappelijk verslag van empirisch onderzoek. In dit hoofdstuk staat een aantal algemene eisen waaraan een schriftelijk verslag moet voldoen. Wil je een wetenschappelijke tekst schrijven over een onderwerp, dan moet je een inhoudelijk samenhangend schriftelijk betoog houden waarin je woorden combineert tot zinnen, zinnen tot alinea's, alinea's tot paragrafen en paragrafen tot een volledige wetenschappelijke tekst. In de rest van dit boek staan tips en aanwijzingen die betrekking hebben op al deze niveaus. Hoofdstuk 2 bevat een aantal algemene aanwijzingen voor de opbouw, stijl en opmaak van een wetenschappelijke tekst. In hoofdstuk 3 wordt beschreven hoe je een onderwerp voor een literatuuroverzicht kiest, hoe je daarbij wetenschappelijke literatuur zoekt en hoe je tot een opzet van je literatuuroverzicht komt. Hoofdstuk 4 gaat over de vraag hoe je goede beschrijvingen van empirisch onderzoek maakt. Dergelijke onderzoeksbeschrijvingen vormen de kern van een literatuuroverzicht. In hoofdstuk 5 wordt het daadwerkelijke schrijven van een compleet literatuuroverzicht behandeld.

Een literatuuroverzicht maakt, in sterk gecomprimeerde vorm, ook deel uit van de inleiding van een verslag van empirisch onderzoek. In hoofdstuk 6 vind je een aantal schrijfaanwijzingen voor het maken van een dergelijk onderzoeksverslag. In de appendices en op de bij dit boek horende website (www.boomonderwijs.nl) staan voorbeelden van een literatuuroverzicht en van een onderzoeksverslag.

1.4 Eisen waaraan ieder verslag moet voldoen

Voor ieder verslag geldt een aantal eisen. Ze staan aan het begin van dit boek, zodat ze niet ondergesneeuwd raken bij de bespreking van de verdere inhoud. Het betreft de volgende algemene eisen:

- *Correctheid*
Het verslag moet inhoudelijk correct zijn. In een literatuuroverzicht moet je informatie uit de artikelen waarover je schrijft juist weergeven; in een verslag van empirisch onderzoek moeten de gerapporteerde onderzoeksresultaten overeenkomen met wat daadwerkelijk is gevonden. Correctheid betekent ook dat informatie die in strijd is met jouw betoog niet mag worden weggelaten.
- *Begrijpelijkheid*
Het verslag moet begrijpelijk zijn geschreven. Bij een literatuuroverzicht moet een lezer die de oorspronkelijke publicaties niet kent, uit het verslag begrijpen wat er is onderzocht, hoe dit is gedaan en wat de conclusies van de onderzoekers waren. Bij een empirisch verslag moet een lezer het gerapporteerde onderzoek kunnen herhalen.
- *Structuur*
Het verslag moet een logische en overzichtelijke structuur hebben, met een duidelijke samenhang tussen de onderdelen van het verslag. Een goede titel en informatieve tussenkopjes zijn onderdeel van een goede structuur.
- *Taalgebruik*
Het verslag moet in goed Nederlands zijn geschreven, met correcte spelling, zinsbouw en alinea-indeling. Verder is de stijl van het verslag zakelijk en onpersoonlijk, en probeer je een maximum aan informatie te geven met zo min mogelijk woorden.
- *Literatuurverwijzingen*
In het verslag moet je op de juiste manier verwijzen naar de publicaties waarop het verslag is gebaseerd en je moet het ver-

slag van een correct opgestelde literatuurlijst voorzien.

- *Vormgeving*

Het verslag moet volgens de regels van de American Psychological Association (APA) zijn vormgegeven.

- *Eigen werk*

Het verslag moet door jezelf zijn geschreven. Kopiëren van werk van anderen of het parafraseren daarvan zonder bronvermelding is niet toegestaan.